

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אמירות שאינן ראויות

(כ"ד ב') משנה: האומר "איני עובר לפני התיבה בצבועין", אף בלבנים לא יעבור. "בסנדל איני עובר", אף יחף לא יעבור. (ומבאר) מאי טעמא? חיישינן שמא מינות נזרקה בו.

(המשך משנה): העושה תפילתו עגולה, סכנה (שלא תיכנס בראשו), ואין בה מצוה. נתנה (תפילין של ראש) על מצחו, או (תפילין של יד) על פס ידו, הרי זו דרך המינות. ציפן זהב ונתנה על בית אונקלי שלו (על השרוול מבחוץ), הרי זו דרך החיצונים.¹

(כ"ה א') משנה: האומר יברכך טובים, הרי זו דרך המינות.²

(המשך משנה): על קן צפור יגיעו רחמיך (כלשון הזה: רחמיך מגיעין על קן צפור, כך חוס ורחם עלינו) ועל טוב יזכר שמך (על טובותיך נודה לך), (או שאמר) מודים מודים (כשכורע), משתקין אותו.

בשלמא מודים מודים, דמיחזי כשתי רשויות. ועל טוב יזכר שמך נמי, דמשמע: על טוב אין, ועל רע לא, ותנן: חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה. אלא, על קן צפור יגיעו רחמיך מאי טעמא?

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא. חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית.³ וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזירות.⁴

אמר רבי זירא: כל האומר שמע שמע, כאומר מודים מודים דמי.

מיתבי: הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה!

לא קשיא, הא דאמר מילתא ותני לה, והא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה.

(המשך משנה): המכנה בעריות,⁵ משתקין אותו.

תנא רב יוסף: קלון אביו וקלון אמו (לפרושי מכנה דמתניתין כדמתרגם "עָרוֹת אָבִיךָ וְעָרוֹת אִמְךָ", קלנא דאבוך וקלנא דאמך, ולא תגלה שום דבר קלון שבהן).

(המשך משנה): האומר "וּמִזְרָעֶךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְמִלְךָ", לא תתן לאעברא בארמיותא,⁶ משתקין אותו בנזיפה.⁷

1. בני אדם ההולכים אחרי דעתם חוץ מדעת חכמים, דבעינן לך לאות ולא לאחרים לאות (מנחות ל"ז ב').
2. שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום. וחכמים למדו, כריתות ו' ב', מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת, שמצריכן הכתוב בהרצאתן להיותן באגודה אחת. רש"י.
3. לומר: על העופות חס, ועל הבהמות וחיות אינו חס. רש"י.
4. להטיל עלינו עולו, להודיע שאנחנו עבדיו ושומרי מצוותיו. רש"י.
5. בגמרא מפרש שדורש פרשת עריות בכינוי, ואומר: לא ערוה ממש דיבר הכתוב, אלא כינה הכתוב בלשונו וקרא אותה ערוה, המגלה קלון אביו וקלון אמו ברבים. 'כינוי' הוא לשון היפך, שמהפך דיבורו לשבח או לגנאי, והרבה יש בלשון חכמים. רש"י.
6. לא תבא על הנכרית ותוליד בן לעבודה זרה. רש"י.
7. שעוקר הכתוב ממשמעו, שהוא עבודת חוק לאמוריים להעביר בניהן לאש, ונותן כרת לבא על הנכרית, ומחייב חטאת על השוגג ומיתת בית דין על המזיד בהתראה. רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תנא דבי רבי ישמעאל: (מה שמשתקים אותו, כשאומר) בישראל הבא על הגויה והוליד ממנה בן לעבודה זרה הכתוב מדבר.

שיטות הראשונים

אף בלבנים לא יעבור: דעת הרמב"ם שאינו עובר לפני התיבה בתפילה זו בלבד.⁸ ודעת הראב"ד שאף בתפילות אחרות אינו עובר לפני התיבה. והשו"ע פסק כרמב"ם.⁹

חציצה בתפילין של ראש: רשב"א, ריטב"א, ור"ן דייקו מדברי המשנה שדווקא בתפילין של יד ישנו איסור להניח על גבי חציצה.¹⁰ אולם למעשה הרשב"א והריטב"א החמירו.¹¹ והרא"ש פסק שאף בתפילין של ראש ישנה חציצה. הריב"ש כתב שבמקרה של אנוס, יכול לסמוך על הרשב"א, ולהניח בלי חציצה. וכן פסק השו"ע.¹²

אמר מילתא מילתא ותני לה, פסוקא פסוקא ותני ליה: לרש"י כשאמר מילתא מילתא ותני לה, נראה רק כמתלוצץ, ומגונה הוא. פסוקא פסוקא ותני ליה, משתקים, שנראה כשתי רשויות. ובה"ג, רבינו חננאל, רי"ף, ורמב"ם, פירשו איפכא: פסוקא פסוקא אין משתקים, מיהו מגונה הוי. מילתא מילתא, משתקים. ומכל מקום לכל הפירושים אסור לומר שמע שתי פעמים, בין שכופל התיבות, בין שכופל הפסוק, וכן פסק השו"ע.¹³

המכנה בעריות: רש"י ור"ן ביארו, שמתרגם לא כפשוטו.¹⁴ רבינו חננאל, והרמב"ם ביארו, שמשנה ללשון נסתר, ואומר, אביו, אמו ואחותו, במקום אביך, אמך ואחותך.¹⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילין, סימן כז)

ד. לא יהא דבך חוצץ בין תפילין לבשרו, לא שפא שפא, לא שפא שפא, לא שפא שפא: הגה: ודוקא בתפילין אבל ברצועות אין להקפיד

8. שאין זה אלא חששא בעלמא, אבל לא שנחזיקהו במין לעולם. ריב"ש (סי' רכד).

9. או"ח נג"ח. מקורות: רמב"ם וראב"ד (הל' תפילה יה).

10. דהא בשל יד לא אסרו ליתנו על בית אונקלי אלא משום דכתיב בהו לך לאות ולא לאחרים לאות (מנחות לזב), הא לאו הכי שרי, ואילו תפילין שבראש אדרבא כתיב בהו וראו כל עמי הארץ וכדאמרין בעלמא אלו תפילין שבראש. רשב"א. ואף על פי ששינוי גבי כהן שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין, י"ל שלא אמרו משום תפילין שלא יהא דבר חוצץ בינם לבין הראש אלא אדרבה שלא יהו תפילין חוצצין בין המצנפת לראש או שלא יתן שום דבר אחר על המצנפת. רשב"א.

11. כך נראה לי להלכה, אבל למעשה בין בשל ראש בין בשל יד רואין אנו מה שהרבים נוהגים ונהוג כן וכמו שאמרו בירושלמי בכיו"ב, כל הלכה שהיא רופפת בידך ואינך יודע מה טיבה צא וראה מה ציבור נוהגים ונהוג כן. אורחות חיים בשם הרשב"א. זהו דעת רבי' נר' וטעמא דמסתבר הוא, אבל דעת כל רבותי ז"ל אשר היו מעולם שאין נותנין אותן על הבגד וקבלתם של גאונים תורה היא. ריטב"א.

12. או"ח כז, ד-ה. והוסיף המשנ"ב שכאשר מגדלים בלורית יש בכך חציצה דכיון דגדולים הרבה ליכא למימר בהו היינו רביתיהו. מקורות: רשב"א (כדב; שו"ת חלק א סי' תתכז; מיוחסות סי' רלג). ריטב"א (שו"ת סי' כד). ר"ן (טו ב ברי"ף). רא"ש (הלכות תפילין סי' יח; שו"ת ג, ד). ריב"ש (סי' קלז).

13. או"ח סא, ט. וכתב המשנ"ב (סי' קכ) שאם לא כיון מעיקרא, יחזור ויקרא בלחש. ואם ליכא שומעין, אפילו בקול רם מותר. אבל אם כיון מעיקרא, אפילו בלחש אסור. ואם ממתין איזה זמן בין קריאה ראשונה לשניה, שרי. שאין משתקים אותו אא"כ קורא שתי פעמים רצוף. ואפילו מגונה נמי לא הוי. עוד כתב המשנ"ב (סי' קכ) שבדיעבד בכפילת הפסוק, יצא. ובכפילת התיבות, צריך עיון. ועיין ביה"ל (ד"ה בין שכופל). ור' עוד בהרחבה, ב"נתיבי הלכה" ברכות, פרק חמישי, ל"ג ב', סוגיית 'תוספות שיש להימנע מלאומרן'.

14. ומשתיקין אותו מפני שהוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ר"ן.

15. משתיקין אותו ואמרים לו קרא הפסוק כמו שכתוב וכי אתה מברר מילין מה שלא בירר משה רבינו ברוח הקודש. רבינו חננאל.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(רש"ב"א בתשו' סי' תתכ"ז).

ה. אדם ש הוא עלול לנזילות, ואם יצטרך להניח תפלה של ראש על בשרו לא יניחם כלל, יש להתיר לו להניח תפלה של ראש על הכובע דק הסמוך לראש וכסם מפני הרואים. הגה: והמניחים בדרך זה לא יברך על של ראש רק יברך על של יד להניח (לדעת רש"ב"א).

(או"ח, הלכות ברכות השחר ושאר ברכות, סימן נג)

יח. האומר איני יורד לפני התבה מפני שבגדי צבועין, או מפני שברגלי סנדל, לא ירד באותה תפלה כלל, מפני שצריך האפיקורסין להקפיד בכה, וחישינון שמה אפיקורסות נזרקה בו. הגה: ואפלו אם נותן אמתלא לדבריו לא מהני (בית יוסף בשם ר' יהונתן).

(או"ח, הלכות תפילין, סימן לב)

מח. אם צפה הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה, פסולים.

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קכא)

ב. האומר מודים מודים, משתקים אותו.

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סא)

ט. אסור לומר שמע שתי פעמים, בין שכופל התבות שאומר שמע שמע, בין שכופל הפסוק ראשון.

קריאת ותרגום פרשיות מסוימות

(כ"ה א') משנה: מעשה ראובן, נקרא ולא מתרגם (חישינון לגנותו).

מעשה תמר (ויהודה), נקרא ומתרגם (שבח הוא שהודה).

מעשה עגל הראשון (פרשת העגל עד "וישרף באש"), נקרא ומתרגם (שזו היא כפרתם).

והשני (שחזר אהרון וסיפר המעשה), נקרא ולא מתרגם (שמתוך תשובה שהשיבו אהרן למשה פקרו המינים לומר שיש ממש בעבודה זרה, שנאמר "ואשליכוהו באש ויצא העגל הזה").

ברכת כהנים ("ישא ה' פניו אליך", ומשמע שהקב"ה נושא פנים לישראל), מעשה דוד ואמנון, נקראין ולא מתרגמין.

(המשך משנה): אין מפטירין במרכבה. ורבי יהודה מתיר. רבי אליעזר אומר: אין מפטירין ב"הודע את ירושלים (את תועבתי)".

תנו רבנן: יש נקרין ומתרגמין, ויש נקרין ולא מתרגמין [ויש לא נקרין ולא מתרגמין]¹⁶. אלו נקרין ומתרגמין:¹⁷ מעשה בראשית, מעשה לוט ושתו בנותיו, מעשה תמר ויהודה, מעשה עגל הראשון, קללות וברכות, מעשה אמנון ותמר, מעשה אבשלום, מעשה פילגש בגבעה, הודע את ירושלים את תועבתי, נקראים ומתרגמין.

16. בגליון השי"ס הגיה הגר"א: תיבות אלו מחוקות.

17. בל"ת עק"ן נשפ"ה, סימן: מעשה בראשית, לוט, תמר ויהודה - עגל (הראשון), קללות וברכות, אזהרות ועונשים - אמנון ותמר, אבשלום, פילגש בגבעה, הודע את ירושלים.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(כ"ה ב') "הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלַם אֶת תּוֹעֲבֹתֶיהָ", נקרא ומתרגם. פשיטא! לאפוקי מדרבי אליעזר, **דתניא**: מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר "הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלַם אֶת תּוֹעֲבֹתֶיהָ". אמר לו: עד שאתה בודק בתועבות ירושלים, צא ובדוק בתועבות אמר! בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול.

מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם, ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה קורא חזן הכנסת "וַיְהִי בְּשֶׁכֶן יִשְׂרָאֵל", ואמר לו למתורגמן: אל תתרגם אלא אחרון! ושיבחוהו חכמים.

מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם. איזה מעשה עגל השני? מן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה" עד "וַיֵּרָא מֹשֶׁה".

ברכת כהנים נקריין ולא מתרגמין. מאי טעמא? משום דכתיב: וְשָׂא.

מעשה דוד ואמנון [לא¹⁸] נקריין ולא מתרגמין.

(ומקשה) והא אמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם!

(ומתרץ) לא קשיא, הא דכתיב אֲמָנוֹן בֶּן דָּוִד, הא דכתיב אֲמָנוֹן סתמא.

שיטות הראשונים

קריאה ותרגום שלא בבית כנסת: רש"י פירש, שהדיון במשנה הוא לגבי קריאה בבית כנסת. וכן מבואר ברמב"ם וריא"ז שמיירי בקריאה בציבור. וכן כתב המאירי, וענין מתרגם, רצה לומר בבית הכנסת, שהוא הפרסום הגדול. הא כל אחד בביתו, אין לך דבר שאינו מתרגם.¹⁹

מעשה ראובן: רבינו חננאל, רי"ף, רש"י, רמב"ם, רא"ש ושאר ראשונים גרסו שמעשה ראובן נקרא ולא מתרגם. והמאירי כתב שיש שגרסו נקרא ומתרגם.

מעשה תמר: רש"י, רי"ד, וריא"ז פירשו, מעשה תמר ויהודה. ונקרא ומתרגם, שבח הוא שהודה. והרמב"ם פירש, מעשה תמר ואמנון. ונקרא ומתרגם משום שנזכר אמנון סתם.²⁰

הפטרה במרכבה: רמב"ם, וראשונים רבים, פסקו כדעת רבי יהודה שקוראים ומתרגמים את המרכבה.²¹ הרי"ף ורא"ש כתבו, והמרכבה, קורין אותה לרבים.²² ורבינו ירוחם כתב, ולא מתרגמין במרכבה. והשו"ע פסק שמפטירים במרכבה בשבועות.²³

18. הרי"ד כתב דפליגא ברייתא אמתניתין, דתנן נקראין ולא מתרגמין. והגר"א (בהגהותיו על הש"ס) הגיה גם בברייתא נקריין ולא מתרגמין, ומחך תיבת 'לא', והברייתא כמו המשנה. ור' להלן.

19. ור' תלמידי רבינו יונה (ברכות ד ב ברי"ף, ד"ה ואפילו עטרות). מקורות: רש"י (כ"ה א'). רמב"ם (פיה"מ). מאירי (כ"ה ב', ד"ה המשנה העשירית). ריא"ז (הלכה ד, סעי' ז).

20. ומה שמבואר בהמשך המשנה, מעשה אמנון אינו נקרא ולא מתרגם, היינו היכא שנזכר אמנון בן דוד. ואינו מתרגם בציבור, משום כבוד דוד. מקורות: רמב"ם (פיה"מ). ריא"ז (הלכה ד, סעי' ז).

21. רוב ככל הראשונים גרסו במשנה 'אין מפטירין במרכבה', כפי שלפנינו, ועל פי זה פסקו כרבי יהודה.

22. ברא"ש (פרק ג ס' כד) שלפנינו כתוב 'אין מפטירין במרכבה', אך בכתבי היד של הרא"ש גורסים 'אין מתרגמין במרכבה' (וכן נראה שגרס רבינו ירוחם). ולפי זה, פסק כחכמים, ומתיר רק לקרוא ולא לתרגם, כדעת רבינו ירוחם.

23. או"ח תצדא. מקורות: רי"ף ור"ן (טז א בדפיו). רמב"ם (פיה"מ).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מהו מעשה דוד ואמנון: דעת **בה"ג** ועוד, שמעשה דוד היינו מעשה דוד ובת שבע, ואינו מעשה דאמנון בן דוד. ומדברי **הרמב"ם** נראה שמעשה דוד ואמנון היינו מעשה אחד, דאמנון בן דוד. וכך נראה מדברי **ראשונים** נוספים שהשמיטו מעשה דוד ובת שבע.²⁴

מעשה אמנון: **בה"ג**, **רבינו ירוחם**, ועוד, כתבו שלא נקרא ולא מתרגם. וכ"כ **הרמב"ם** "ובמעשה אמנון - המקום שנקרא 'אמנון בן דוד' לא נקרא ולא מתרגם."²⁵ **ר"ן ורי"א**, ועוד, פסקו שנקרא ולא מתרגם. **הרי"ף ורא"ש** גרסו במשנה נקרא ולא מתרגם, ובברייתא גרסו לא נקרא ולא מתרגם.²⁶ וכתב **הרי"ד** שהברייתא חולקת על המשנה.

שולחן ערוך

(או"ח, סדר תפילת חג השבועות, סימן תצד)

א. ביום חמשים לספירת העמר הוא חג שבועות, וסדר התפלה כמו ביום טוב של פסח, אלא שאומרים: את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו, וגומרים ההלל, ומוציאין שני ספרים וקורים בראשון חמשה מבחדש השלישי עד סוף הסדר, ומפטיר קורא בשני וביום הבכורים ומפטיר במרכבה דיחזקאל, ומסים בפסוק ותשאני רוח.

שינויים בקריאה משום לשון נקיה

(כ"ה ב') תנו רבנן: כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי, קורין אותן לשבת.

כגון "אשה תארש ואיש אחר" ישגלנה (ישכבנה).

"(נכה ה' בשחין מצרים) ובעפלים (ובטחרים)".

"חרי (דב) יונים".²⁷

"לאכל את חריהם (צואתם) ולשתות את שניהם (מימי רגליהם)".

"(ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את בית הבעל וישמהו) למחראות (למוצאות) (עד היום)". רבי יהושע בן קרחה אומר: למחראות (נקראת) כשמן (כפי שכתובה), מפני שהוא גנאי לעבודה זרה (כי חור לשון מוצא ריעי הוא).

24. זה לשון הכסף משנה: ומכל מקום קשיא לי, דמעשה דוד ואמנון דתנן במתניתין משמע דמעשה דוד היינו מעשה בת שבע, ואיך לא הזכירו רבינו (הרמב"ם)! ואפשר שהוא מפרש מעשה דוד ואמנון, מעשה אמנון שנזכר בו דוד נקרא ולא מתרגם, אבל מעשה דוד בבת שבע לא נזכר כאן.

25. בדברי הרמב"ם יש גירסאות שונות. והגירסה הנ"ל היא הגירסה שבמהדורות המדוייקות ('מפעל משנה תורה', וגירסת ה"י שילת), וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה.

26. ולא ברור לי בדבריהם כמו מי פסקו.

27. ויהי רעב גדול בשמרון והנה צרים עליה עד היות ראש חמור בשמנים כסף ורבע הקב (חרייונים) דביונים בתמשה כסף" (מלכים ב, וכה). רש"י - חרי, לשון ריעי. דביונים, הזב מן היונים, שלא לפרש שהיו ישראל אוכלין גלליהן בשומרון.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ליצנות על עבודה זרה ועל רשעים

(כ"ה ב') אמר רב נחמן: כל ליצנותא אסירא, בר מליצנותא דעבודה זרה דשריא. דכתיב: "כָּרַע בַּל קָרַס נְבוֹ... קָרַסוּ כָּרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלְטַ מִשָּׂא (הוא משא של ריעי)..."²⁸

רבי ינאי אמר מהכא: "לְעֵגְלוֹת בַּיִת אָנוּ יְגוּרוּ שָׁכֵן שְׁמֵרוֹן כִּי אֲבַל עָלָיו עֲמוּ וּכְמָרְיוֹ עָלָיו יְגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמָּנוּ", אל תקרי כבודו אלא כבידו.²⁹

אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא: שרי ליה לבר ישראל למימר ליה לגוי, שקליה לעבודה זרה ואנחיה בשי"ן תי"ו (שת, עגבות) שלו.

אמר רב אשי: האי מאן דסנאי שומעניה (שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות, שהוא נואף), שרי ליה לבזוייה בגימ"ל ושי"ן.³⁰ האי מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחיה, ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו.

שיטות הראשונים

האי מאן דסנאי שומעניה: רבינו חננאל והערוך פירשו שהוא שותה בד' מיני זמר, וכל שכן בדבר שהוא יותר מזה.³¹ **רש"י ורמב"ם** פירשו כי יוצאות עליו שמועות שהוא נואף.³²

שרי ליה לבזוייה: כתב הרמב"ם, "וְכֵן יֵשׁ לְבֵית דִּין בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן לְהַלְקוֹת אָדָם שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה וְהָעַם מְרַנְּנִים אַחֲרָיו שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל הָעֲרִיּוֹת; וְהוּא שֶׁיְהִי קוֹל שְׂאִינוֹ פּוֹסֵק, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנֵהוּ, וְלֹא יְהִי לוֹ אוֹיְבִים יְדוּעִים שֶׁמוֹצִיאִין עָלָיו שְׁמוּעָה רָעָה. וְכֵן מְבַזִּין אֶת זֶה שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה, וּמְחַרְפִּין אֶת יוֹלְדָתוֹ בְּפָנָיו." וכתב הר"ן, שאם האדם שיצאו עליו שמועות רעות הוא תלמיד חכם, אסור לבזותו.³³

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות עבודה זרה, סימן קמז)

ה. מִתֵּר לְהִתְלוּצֵץ בְּאֱלִילִים.

28. ישעיהו מו,א: כָּרַע בַּל קָרַס נְבוֹ הָיוּ עֲצֵבֵיהֶם לַחֲזִיהַ וְלִבְהֶמָה נִשְׁאַתְיָכֶם עֲמוֹסוֹת מִשָּׂא לְעֵינֶיהָ. קָרַסוּ כָּרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלְטַ מִשָּׂא וּנְפֹשָׁם בְּשִׁבְי הַלְכָה.

29. כובד משאו של ריעי תהיה בו, וכובד עגבותיו. רש"י.

30. בר גירתא, זונה. שמא סרייה, שם מוסרח. כך הוא בתשובות הגאונים, מותר לבזות גם את אמו שילדתו. ורבותי מפרשים גיפא שטייא, נואף שוטה. רש"י.

31. שהיה שם שמים מתחלל על ידו. ר"ח. שמבקש לשמוח בשמחה המרגילה לידי עבירה. נמוקי יוסף.

32. מקורות: ר"ח (מגילה כ"ה ב'; מועד קטן י"ז א'). ערוך (ערך סן,א). רמב"ם (הלכות סנהדרין כד,ה).

33. אלא כסהו כלילה וכדמוכח בפרק אלו מגלחין (מועד קטן י"ז א'). מקורות: רמב"ם (הל' סנהדרין כד,ה). ר"ן (טז ב ברי"ף).